

Dr NIKOLA OŽEGOVIĆ, viši asistent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci
Banjaluka, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina
nikola.ozegovic@ff.unibl.org

UDK 323:550.34(497.6:497.1)"1969/1975"

originalan naučni rad / original scientific paper
primljeno / received: 30. 11. 2021.
prihvaćeno / accepted: 25. 5. 2022.

<https://doi.org/10.29362/ist20veka.2022.2.oze.495-512>

ZEMLJOTRES U BANJALUCI I BOSANSKOJ KRAJINI 1969. GODINE

APSTRAKT: Rad se bavi katastrofalnim zemljotresom koji je oktobra 1969. pogodio Banjaluku i široko područje Bosanske Krajine (oko 20% teritorije SR Bosne i Hercegovine). Na osnovu arhivske građe koja je nastajala od opštinskog pa do saveznog nivoa, kao i odgovarajuće literature, prikazani su ključni momenti prirodne katastrofe, neposredne posljedice i osnovni rezultati dugogodišnje obnove. Problem obnove Bosanske Krajine je postao dio političke krize u odnosima bosanskohercegovačkog i saveznog rukovodstva. Katastrofa se poklopila sa vremenom u kome je sve više do izražaja dolazio „republički etatizam“, to jest težnja ka jačanju suverenosti jugoslovenskih republika, što se pokazalo i na bosanskohercegovačkoj političkoj sceni.

KLJUČNE RIJEČI: Banjaluka, Bosanska Krajina, zemljotres, pomoć, obnova, politička kriza

Uvod

Zemljotres koji je zahvatio široko područje Bosanske Krajine u jesen 1969. godine predstavlja jednu od tri najveće elementarne nepogode koje su pogodile prostor druge Jugoslavije. Katastrofa se desila između sličnih potresa u Skoplju 1963. i na Crnogorskom primorju 1979. godine.¹ O seizmičkoj aktivnosti na prostoru Banjaluke i Bosanske Krajine postoje značajni podaci od druge polovine 19. vijeka. Zemljotresi su se javljali u serijama. Na širem banjalučkom području od 1901. do 1969. godine utvrđena su 74 epicentra jačine od 5° do 9° Merkalijeve skale (MCS). Najbrojniji su bili potresi petog stepena jačine, a maksimalna jačina od 9° MCS se odnosi na udar od 27. oktobra 1969. godine. Svi potresi na ovom području su tektonskog porijekla i najčešće su se javljali na dubini od 15 do 20 km.²

¹ Mihađ Mujanović, *I zemlja se potrese. Odjek zemljotresa u Skoplju 1963. godine i Bosanskoj krajini 1969. godine* (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju UMHS, 2019), 143.

² Arhiv Republike Srpske (ARS), Zbirka o zemljotresu u Banjaluci i Bosanskoj Krajini 1969. (ZBBK 1969), kutija (k.) 2, arhivska jedinica (a. j.) 20, Seizmički izvještaji na krajiškom

Jačina udara od 27. oktobra 1969, na prostoru od oko 9.000 km² iznosila je 7° MCS, na površini od 1.822 km² 8° MCS a na 68 km² 9° MCS. Zemljotres je pogodio prostor 15 krajiških opština: Banjaluka, Čelinac, Laktaši, Bosanska Gradiška, Prnjavor, Kotor Varoš, Mrkonjić Grad, Skender Vakuf, Srbac, Jajce, Ključ, Prijedor, Sanski Most, Bosanska Dubica i Bosanski Novi. Najveća oštećenja su pretrpjele opštine Banjaluka, Čelinac i Laktaši, kao i dijelovi susjednih opština.³

Šok: razorni potresi, ljudski i materijalni gubici

Prvi potres, jačine 7,5° MCS, pogodio je Banjaluku i Bosansku Krajinu u nedjelju, 26. oktobra u 16 časova i 37 minuta. Štab za zaštitu od elementarnih nepogoda donio je odluku o obustavi nastave u školama, a putem radija građani su bili upozoreni da ne održavaju javne skupove i da se drže dalje od svojih stanova. Udar od 9° MCS, trinaesti po redu, desio se u ponedjeljak, 27. oktobra oko 9 časova i 11 minuta.⁴ Tek nakon tog udara se pokazalo koliki je značaj imala odluka o odlaganju nastave. U jutarnjoj smjeni u ponedjeljak u školskim objektima bi boravilo oko 10.000 učenika. O mogućoj razmjeri tragedije govori podatak da je u najjačem udaru više školskih objekata bilo potpuno porušeno.⁵ Osim toga, malom broju stradalih pogodovala je okolnost da se prvi udar desio u prijatno nedjeljno poslijepodne, kada se veliki broj ljudi nalazio van svojih domova.⁶ U trenutku kada se desio zemljotres, u Jugoslaviji je postojalo šest seizmoloških stanica. Od toga je samo ona u Skoplju posjedovala savremenu opremu. Prve potrese u Bosanskoj Krajini stanice nisu ni zabilježile, što znači da nisu mogle upozoriti stanovništvo.⁷

Stručnjaci Instituta za seizmologiju i zemljotresno inženjerstvo iz Skoplja obreli su se u Banjaluci već 28. oktobra. Aparati ove stanice su samo u periodu od 2. do 24. novembra zabilježili 220 potresa, što znači da se tlo Banjaluke treslo u prosjeku deset puta dnevno u danima nakon katastrofalnih udara.⁸ Na užem banja-

području prije zemljotresa 1969; Drago Trkulja, *Zemljotresi banjalučkog regiona* (Banja Luka: Zavod za izgradnju Banja Luka, 2009), 41–43.

³ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond 130, Savezno izvršno veće, Komisija za procenu štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Izveštaj o proceni štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Beograd maj 1970. godine, 1.

⁴ ARS, ZZBVK 1969, k. 1, a. j. 1, Hronologija događaja 26–30. 10. 1969, 1–17; Владан Вуклиш, „Бањалука, историја између катастрофа“, у: *Земљотрес у Бањалуци 1969: солидарност, обнова и изградња. Каталог изложбе/Earthquake in Banjaluka 1969: solidarity, recovery and development. Exhibition catalog* (Бањалука: Архив Републике Српске, Музеј савремене уметности Републике Српске, Удружење архивских радника Републике Српске, 2019), 43–44.

⁵ Rajko Kuzmanović, *Banjalučko školstvo u zemljotresu (Prilog istoriji školstva)* (Banja Luka: „Glas“, 1986), 27–28.

⁶ Aleksandar Aco Ravlić, *Banjaluka, naponi i radosti* (Banjaluka: Institut za istoriju, NIGRO „Glas“, 1985), 81.

⁷ M. Mujanović, *n. d.*, 100.

⁸ „Riječ-dvije o seizmološkoj stanici. Svaki čas – potres !“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 26. 11. 1969, 2.

lučkom epicentralnom području, prema podacima iste ustanove, u periodu od 2. novembra 1969. do 29. juna 1970. registrovano je ukupno 1.279 potresa.⁹

Oba najjača udara imala su epicentar u okolini mjesta Jablan u opštini Laktaši.¹⁰ Analiza je ukazala na postojanje jednog krupnog i složenog lokalnog žarišta površine oko 1.000 km² i dubine do 25 km. Najjači udari su nastali na lijevom (zapadnom) dijelu banjalučke zone.¹¹ Velike pukotine, metrima duboke a kilometrima dugačke, prostirale su se iz pravca planine Kozare prema Banjaluci. Na području opštine Laktaši, u banji Slatina pojavile su se kilometarske pukotine i dosta novih izvora.¹² Na području zahvaćenom zemljotresom živjelo je preko 750.000 stanovnika u 803 naseljena mjesta. Grad Banjaluka je u to vrijeme imao 75.000, a područje opštine 153.000 stanovnika. Materijalna šteta je utvrđena u 701 naseljenom mjestu. Život je izgubilo ukupno 15 građana, a preko 1.250 je bilo teže ili lakše povrijeđeno. Prema drugim podacima, živote je izgubilo 19 ljudi, od kojih su neki umrli od srčane kapi.¹³

Ukupna procijenjena materijalna šteta na cijelom području zahvaćenom zemljotresom iznosila je 7.150 miliona dinara. Za otklanjanje posljedica zemljotresa, kako je procijenjeno, bilo je potrebno 7.854 miliona dinara. U ukupnoj šteti privreda je učestvovala sa 14%, stambeni fond 27%, društvene djelatnosti 9%, privatni sektor privrede 11%, a vanredni troškovi sa 39%.¹⁴ U vrijeme kada je izvršena procjena štete kurs je iznosio 12,5 dinara za jedan dolar. Od 1. januara 1966, uveden je novi dinar koji je imao 100 puta veću vrijednost od starog a dinar je ostao precijenjen za 10–15%.¹⁵ Od procijenjene nabavne vrijednosti oštećenih objekata u privredi prije zemljotresa, na one koji su se nalazili u banjalučkoj opštini otpadalo je 79,9%.¹⁶ Teška oštećenja je pretrpio najveći krajiški proizvodni kapacitet – Fabrika celuloze i viskoze „Incel“ u Banjaluci. Među potpuno uništene objekte spadao je i Medicinski centar u Banjaluci, najveća zdravstvena ustanova u Bosanskoj Krajini sa 1.300 bolničkih ležajeva.¹⁷ Pret hodna, skopska katastrofa se umnogome razlikovala od krajiške. Najjači udar koji je pogodio makedonsku prestonicu dostigao je 10⁰ MCS, a epicentar se nalazio tačno pod gradskom aglomeracijom. Potres je, međutim, ostao ograni-

⁹ ARS, ZZBBK 1969, k. 2, a. j. 20, Seizmološka situacija.

¹⁰ „Slika trusnog područja“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 10. 1. 1970, 8.

¹¹ D. Trkulja, *n. d.*, 118–121.

¹² „Laktaši. Velike pukotine u zemlji“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 22. 11. 1969, 2.

¹³ AJ, 130, Komisija za procenu štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Izveštaj o proceni štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Beograd maj 1970, 3; ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 1, Prijedlog osnovnog materijala o događajima i iskustvima u djelovanju organa komune u prvim danima nakon katastrofalnih zemljotresa od 26. i 27. oktobra 1969, 1; A. Ravlić, *n. d.*, 81.

¹⁴ AJ, 130, Komisija za procenu štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Izveštaj o proceni štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Beograd maj 1970, 5.

¹⁵ Goran Nikolić, *Ekonomija svakodnevice* (Beograd: Stubovi kulture, 2010), 90–91.

¹⁶ AJ, 130, Komisija za procenu štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Izveštaj o proceni štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Beograd maj 1970, 17.

¹⁷ Isto, 4.

čen na Skopsku dolinu, sa tri strane okruženu planinskim masivima. Oko 80% građevina je ostalo u ruševinama. Najveća elementarna nepogoda u dotadašnjoj istoriji Jugoslavije usmrtila je 1.070 ljudi, a 200.000 njih je ostalo bez krova nad glavom. I u Skoplju je broj žrtava bio neočekivano mali zato što je veliki dio stanovništva ljeto provodio van grada.¹⁸

Oblast	Banjaluka		Bosanska Krajina (sa Banjalukom)	
	Broj objekata	Korisna površina	Broj objekata	Korisna površina
Stambeni fond	36.276	1.632.968 m ²	86.014	3.684.423 m ²
Školstvo	131	82.503 m ²	566	206.543 m ²
Privreda	112	–	224	–
Zdravstvo	61	45.269 m ²	133	69.528 m ²
Javna uprava i administracija	38	27.191 m ²	152	64.711 m ²
Socijalne ustanove	28	14.622 m ²	29	14.706 m ²
Kultura	26	17.432 m ²	146	38.651 m ²

Broj i površina porušenih ili oštećenih objekata tokom zemljotresa prema pojedinim oblastima života¹⁹

Značajnu ulogu u pružanju prve pomoći i otklanjanju posljedica katastrofe imali su pripadnici banjalučkog garnizona JNA.²⁰ Takođe, blagovremeno su na vijest o zemljotresu reagovali pripadnici RV i PVO. Između aerodroma Pleso u Zagrebu i Banjaluke bio je uspostavljen vazdušni most, a najkritičnijeg dana vazduhoplovi RV i PVO su izvršili 20 avio-polijetanja prevozeći neophodan sanitetski materijal, a u povratku evakuisali ranjene i bolesne direktno u Vojnu bolnicu u Zagrebu.²¹

U porušenu Banjaluku već rano ujutru, 27. oktobra, stigli su republički rukovodioci, svega nekoliko časova prije najjačeg udara.²² U jutarnjim časovima, 28. oktobra, pristizale su brojne delegacije iz svih jugoslovenskih republika, mnogih opština, društveno-političkih i radnih organizacija. U gradu je već boravilo oko 300 domaćih i stranih novinara.²³ Toga dana, helikopterom je došao predsjednik Josip Broz Tito.²⁴ Predsjednik je tom prilikom istakao da će se u vezi sa obnovom Banjaluke primijeniti iskustva iz obnove Skoplja i da će čitava

¹⁸ M. Mujanović, *n. d.*, 18–19, 143.

¹⁹ AJ, 130, Komisija za procenu štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Izveštaj o proceni štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini, Beograd maj 1970, 4, 10, 26, 41; ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 1, Prijedlog osnovnog materijala o događajima i iskustvima u djelovanju organa komune u prvim danima nakon katastrofalnih zemljotresa od 26. i 27. oktobra 1969, 1.

²⁰ „Primjeri požrtvovanja. Armiji svaka čast“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 10. 11. 1969, 2.

²¹ Grupa autora, *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985, Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana* (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 453.

²² ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 1, Hronologija događaja 26–30. 10. 1969. god., 14.

²³ Isto, 28.

²⁴ Isto, 31; *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 3. 11. 1969, 1.

zajednica pomoći.²⁵ Generalni sekretar OUN U Tant je 29. oktobra poslao predstavnika u Banjaluku, a 24. novembra došao je predstavnik Programa OUN za razvoj (UNDP) Adolf Ciborovski koji je bio glavni direktor OUN u obnovi Skoplja. Banjaluku su posjetili i predstavnici Organizacije UN za industrijski razvoj (UNIDO) i Svjetske zdravstvene organizacije (WHO).²⁶

Do kraja 1969. godine vanrednim naporima je osposobljen jedan dio stalnih i privremenih objekata za stanovanje u koje su se uselile 13.644 porodice.²⁷ Zdravstveno stanje stanovništva bilo je u velikoj mjeri pogoršano u odnosu na isti period 1968. godine, što je svakako bila direktna posljedica života u vanrednim okolnostima nakon katastrofe. Zabilježen je veći broj slučajeva gripa, bronhitisa, upale pluća, dizenterije, hepatitisa, trbušnog tifusa i paratifusa.²⁸ Glas je 13. decembra izvještavao o 10.000 oboljelih Banjalučana od gripa, zbog čega su gotovo sva preduzeća radila sa smanjenim kapacitetima.²⁹ Proglašena je epidemija i donesene su naredbe o zabrani javnih okupljanja, a nastava je obustavljena. Vršena je i vakcinacija protiv gripa, ali je zabilježen nezadovoljavajući odziv stanovništva.³⁰ Do 20. decembra u Banjaluci je vakcinisano 110.026 ljudi, u Laktašima 19.726 i Čelincu 9.269.³¹ Do kraja decembra na području banjalučke opštine oboljelo je 17.000–18.000 ljudi. Radilo se o zakašnjelom talasu tzv. honkonškog gripa koji se prvi put pojavio jula 1968. godine. Istovremeno, 20 od ukupno 35 opština Bosanske Krajine bilo je odsječeno od spoljašnjeg svijeta.³² Na sve nevolje Banjalučana došla je i nova u vidu najvišeg sniježnog pokrivača u posljednjih 20 godina.³³

U takvim uslovima Banjaluku je zadesio novi potres jačine 6,5^o MCS, posljednjeg dana 1969. godine. Udar se osjetio i na području devet drugih krajiških opština.³⁴ Problem se javio i u vidu odlaska određenog broja stručnih kadrova iz porušenog grada. Tako je 29 visokokvalifikovanih stručnjaka Medicinskog centra napustilo grad ili je najavilo odlazak, a slični primjeri su zabilježeni u Fabrici „Rudi Čajavec“, jednom od najvećih i najznačajnijih banjalučkih i krajiških privrednih kapaciteta.³⁵ Prema stručnim procjenama, potpuno nova

²⁵ AJ, fond 837, Kabinet Predsednika Republike, KPR II – 1/180, Poseta Banja Luci 28. 10. 1969.

²⁶ M. Mujanović, *n. d.*, 132, 135.

²⁷ ARS, ZZBBK 1969, k. 2, a. j. 11, Izvještaj Štaba za odbranu od elementarnih nepogoda 27. XII. 1969–26. I. 1970. god., 1.

²⁸ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 9, Dopunski podaci, 1.

²⁹ „Epidemija gripa uzima sve šire razmjere. Oboljelo oko 10.000 Banjalučana“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 13. 12. 1969, 2.

³⁰ „Zdravstveni bilten. Gripa i dalje hara“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 17. 12. 1969, 3.

³¹ ARS, ZZBBK 1969, Najvažniji podaci o banjalučkoj opštini, 4–5.

³² M. Mujanović, *n. d.*, 114.

³³ „Najviši snijeg u posljednjih 20 godina“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 22. 12. 1969, 1.

³⁴ „Seizmološka situacija. Epicentar u Jablanu“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 5. 1. 1970, 2.

³⁵ ARS, ZZBBK 1969, k. 2, a. j. 11, Izvještaj Štaba za odbranu od elementarnih nepogoda 27. XII. 1969–26. I. 1970. god., 9.

oštećenja su se javila na 13% objekata dok su oštećenja ranijih objekata povećana za 20%. Već 2. januara 1970. Banjaluku je zadesio novi jak udar od 5° MCS.³⁶ Tokom januara 1970. nove nevolje su izazvale poplave koje su dovele do plavljenja stambenih, privrednih i drugih objekata kao i do prekida saobraćaja na relacijama Banjaluka–Prijeđor i Banjaluka–Slatina.³⁷

Život u vanrednim okolnostima i pomoć Banjaluci

Savezno izvršno vijeće (SIV) okvalifikovalo je zemljotres kao katastrofalnu elementarnu nesreću. Državni sekretarijat inostranih poslova (DSIP) obavijestio je o katastrofi sve međunarodne humanitarne organizacije, strane ambasade u zemlji i jugoslovenske ambasade u inostranstvu.³⁸ Osim toga, DSIP je 8. novembra 1969. organizovao posjetu diplomatskog kora Banjaluci i okolini. Bilo je prisutno 55 predstavnika raznih zemalja.³⁹

Skupština opštine Banjaluka je donijela odluku da se stanovništvu pruži jednokratna novčana pomoć.⁴⁰ Zaključno sa 8. oktobrom 1971, Komisija za dodjelu jednokratnih novčanih pomoći donijela je 24.121 konačno rješenje za pomoć i 6.470 rješenja o pomoći za preseljenje. Do kraja jula 1971. godine, kroz ovu vrstu pomoći realizovano je oko 7 milijardi starih dinara.⁴¹ Sa stanjem do 31. avgusta 1970. privrednim organizacijama je odobreno 223.792.788 dinara kredita ili avansa na kredite za obnovu i izgradnju porušenih ili oštećenih kapaciteta.⁴² Hronični problem nedostatka odgovarajućih kadrova u banjalučkoj privredi postajao je sve izraženiji. Prema podacima od 31. decembra 1969, od ukupno 21.528 zaposlenih u privredi, sa visokom stručnom spremom je bilo svega 478 ili 2,2%.⁴³ Proizvodnja je za prvih šest mjeseci 1970. godine dostigla

³⁶ ARS, ZZBBK 1969, k. 21, a. j. 71, Uvodno izlaganje povodom razmatranja osnove za izradu programa obnove i razvoja banjalučke opštine (podnešeno na sjednici Skupštine opštine 21. III 1970), Banja Luka 21. III 1970, 10.

³⁷ ARS, ZZBBK 1969, k. 2, a. j. 11, Izvještaj Štaba za odbranu od elementarnih nepogoda 27. XII. 1969–26. I. 1970. god., 17.

³⁸ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 6, Akcije saveznih i republičkih organa za pomoć postradalom području. Informacija o akcijama za pružanje pomoći banjalučkom regionu postradalom od zemljotresa, 6–8.

³⁹ AJ, 130-756, Elementarne nepogode. Državni sekretarijat za inostrane poslove. Grupa za pomoć Bosanskoj Krajini. Informacija o inostranoj pomoći postradalom području Bosanske Krajine od 29. oktobra 1969. do 11. marta 1970, 1.

⁴⁰ „Jednokratne pomoći stanovništvu. Komisije već rade“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 7. 11. 1969, 2.

⁴¹ Arhiva Gradske uprave Grada Banja Luka (AGUGBL), fond Skupština opštine Banja Luka (SO BL), k. 534, Komemorativna sjednica 1971, Skupština opštine Banja Luka, Materijal koji će služiti za pisanje referata za komemorativnu sjednicu opšteg sabora 27. oktobra 1971. godine, Banjaluka, 22. 10. 1971, 6–7.

⁴² ARS, ZZBBK 1969, k. 25, a. j. 79, Savez komunista Jugoslavije. Opštinska konferencija SK BiH Banja Luka, Stanje, problemi i dalji zadaci Saveza komunista u obnovi i izgradnji. Materijal radnih grupa za pripremu II sjednice Opštinske konferencije Saveza komunista, Banja Luka septembra 1970, 18–19.

⁴³ Isto, 24.

70% nivoa prije zemljotresa, a za prvih devet mjeseci iste godine 80% u odnosu na isti period prethodne godine.⁴⁴

Veliki dio banjalučkih učenika je, zajedno sa nastavnim i drugim školskim osobljem, bio evakuisan u druge gradove širom zemlje.⁴⁵ Bili su smješteni u prostorije radničkih odmarališta, dačke domove, kamp-kućice, hotelske objekte, ustupljene vojne objekte i slično.⁴⁶ Novembra 1969, Banjaluku je napustilo 13 osnovnih škola (od kojih dvije specijalne) i pet srednjih škola sa 8.022 učenika i 568 prosvjetnih radnika. Učenici su se vratili u svoj grad nakon pola godine.⁴⁷ Osim toga, tokom školske 1969/70. bilo je upućeno oko 210 učenika i 20 prosvjetnih radnika na školovanje i oporavak u Austriju, DR Njemačku, SR Njemačku, Mađarsku i Italiju.⁴⁸

Uz sva nastojanja da se obezbijede uslovi za odvijanje nastave, na samom kraju 1969. godine nastavu nije pohađalo oko 7.000 učenika.⁴⁹ Studenti su nakon zemljotresa bili svrstani u brigade za čišćenje ruševina, a spavali su pod šatorima. Usljed približavanja zime, formirano je studentsko naselje od 130 prikolica i kontejnera. Zgrada Studentskog doma je usljed velikih oštećenja morala biti porušena 28. decembra 1969, a u novu zgradu studenti su se uselili 1. oktobra 1970. godine. Savez studenata Jugoslavije je organizovao akciju prikupljanja sredstava za izgradnju još jedne zgrade doma.⁵⁰ Sanacijom su bili obuhvaćeni objekti kulturnih ustanova. Nije bilo prostora za prihvata i smještaj 452 poklonjena umjetnička djela jugoslovenskih i stranih umjetnika koja su se nalazila u Sarajevu u nepovoljnim uslovima. Djelatnost kulturnih institucija je bila minimalna.⁵¹ Republički zavod za zaštitu spomenika kulture je ocjenjivao da spomenici kulture, kojih je bilo 105, nisu bili dovoljno obezbijeđeni od naknadnih oštećenja u zimskom periodu.⁵²

Prema opštoj procjeni, neposredno nakon potresa u šatorima je bilo smješteno 32.000 građana i 24.000 na otvorenom prostoru na području grada uz još 15.000 stanovnika u seoskim područjima opštine koji su ostali bez krova nad glavom.⁵³ Prema izvršenom popisu stanovništva, utvrđeno je da je 20. novembra

---

⁴⁴ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 6, Informacija Predsjedniku Izvršnog vijeća Skupštine SR BiH o dosada obavljenim radovima na obnovi Banjaluke i o osnovnom konceptu daljnje obnove i razvoja, Banjaluka 27. 11. 1970, 5.

⁴⁵ ARS, fond Skupština opštine Banja Luka (SO BL), Informacija o životu i radu učenika i radnog osoblja škola u evakuaciji od novembra 1969. godine do 1. marta 1970, 1–2.

⁴⁶ Isto, 6.

⁴⁷ R. Kuzmanović, *n. d.*, 64, 203–208.

⁴⁸ Isto, 151–159.

⁴⁹ Isto, 166.

⁵⁰ Isto, 176–177.

⁵¹ ARS, ZZBBK 1969, Savez komunista Jugoslavije. Opštinska konferencija SK BiH Banja Luka, Stanje, problemi i dalji zadaci Saveza komunista u obnovi i izgradnji. Materijal radnih grupa za pripremu II sjednice Opštinske konferencije Saveza komunista, Banja Luka septembra 1970, 35–36.

⁵² Isto, 38.

⁵³ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 9, Izvještaj Štaba za privremeni smještaj stanovništva postradalog od zemljotresa, 1.

1969. u gradu živjelo 59.427 lica. To znači da je za prvih mjesec dana nakon katastrofe grad napustilo 15% njegovih stanovnika. U relativno povoljnim uslovima pred dolazeću zimu bilo je smješteno 30.961 lice ili 52% prisutnog stanovništva u Banjaluci. U krajnje nepovoljnim uslovima (šupe, šatori, nastrešnice, daščare i dr.), nalazilo se 10.098 lica ili 17%. Takođe, utvrđeno je da se čak 18.387 lica samoinicijativno uselilo u „crvene“ objekte, opasne za stanovanje.⁵⁴ I štampa je skretala pažnju na masovnu pojavu useljavanja u „žute“ i „crvene“ objekte uprkos izričitoj zabrani.⁵⁵

Na poslovima pregledanja i obilježavanja oštećenih zgrada tokom novembra i decembra 1969. bilo je angažovano oko 300 inženjera i tehničara.⁵⁶ Na poslu pokrivanja i lakše sanacije učestvovalo je 39 građevinskih preduzeća. Do početka zimskog perioda pokrivena su skoro sve zgrade na teritoriji grada i privremeno je sanirano 857 objekata sa 6.871 stanom. Posebni naponi su uloženi u osposobljavanje školskih i drugih javnih objekata. Specijalizovane jedinice JNA su obavljale poslove rušenja objekata.⁵⁷

Do 31. decembra 1969. godine, pristigle su velike količine pomoći u naturi. Samo prehrambenih proizvoda je stiglo 1.412.326 kg, odjevnih predmeta svih vrsta 47.947 komada i obuće 9.695 pari. Pristizali su i objekti za smještaj (šatori, barake, kamp prikolice i dr.), namještaj i posteljina, predmeti opreme domaćinstva, građevinski i sanitarni materijal, lijekovi i sanitetska oprema, elektro i vodoinstalacioni materijal itd.⁵⁸ Akcija „Vikend solidarnosti“ okupila je 2.285 učesnika, od čega ih je 935 radilo na području banjalučke opštine u kojoj su osposobili 335 privatnih stambenih zgrada i 13 društvenih objekata.⁵⁹

U izvještaju jedne partijske komisije zabilježen je nacionalizam u vezi sa pitanjima obnove i pomoći: „Nacionalističkih pojava bilo je vezano oko pomoći Krajini. Neki su kod nas pokušali licitirati ko je šta i koliko dao, a neki pojedinci ili organizacije prilagača pomoći iz drugih zemalja birali su kome će dati pomoć i to po vjerskom principu“.⁶⁰ Neki izvori ukazuju na postojanje sumnje da su najviši banjalučki funkcioneri vršili krupne zloupotrebe koje su izlazile na površinu u vrijeme neposredno nakon zemljotresa. U pismu upućenom najvišem državnom i partijskom rukovodstvu, potpisanom sa „Poštteni malobrojni komunisti“, navedene su brojne optužbe na račun banjalučkih funkcionera koji su se nalazili u sprezi sa „organizatorom“ Ibrom Maglajlićem, di-

⁵⁴ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 9, Popis stanovništva i uslova stanovanja sa stanjem na dan 20. 11. 1969. godine za grad Banja Luka, 2.

⁵⁵ „Upozorenje stambenog preduzeća. U 'žutim' zabranjeno stanovanje“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 22. 11. 1969, 4.

⁵⁶ ARS, SO BL, Fond za obnovu Banja Luke, Informacija o radu Fonda za obnovu Banja Luke, Banja Luka 13. marta 1970, 149–150.

⁵⁷ Isto, 152–153.

⁵⁸ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 9, Izvještaj Štaba za privremeni smještaj stanovništva postradalog od zemljotresa, 6–8.

⁵⁹ ARS, ZZBBK 1969, Najvažniji podaci o banjalučkoj opštini, 1.

⁶⁰ ARS, ZZBBK 1969, k. 25, a. j. 79, Predsjedništvo SKJ. Komisija za razvoj društveno-političkih zajednica i međunacionalne odnose. Informacija o nekim idejno-političkim pitanjima popisa narodnosti o popisu stanovništva SFRJ u 1971. godini, 7.

rektorom Fabrike celuloze i viskoze „Incel“ Banjaluka. Između ostalog, kao najveća afera koja je uzburkala Banjalučane pogođene prirodnom nepogodom navedena je izgradnja direktorskih vila. Afera je izbila u proljeće 1970. godine. Vlasnici su, navodno, bili inž. Hamzalija Sokol – direktor Stambenog preduzeća, inž. Hasan Dautčehajić – tehnički direktor Stambenog preduzeća, Slavko Rojc – direktor „Elektro Banjaluka“, inž. Sead Hadžisalihović – tehnički direktor „29. novembra“, inž. Dimitrije Gnjatić – zaposlen u „Projektu“ Banjaluka. Ispred vila se gradila i luksuzna zgrada za dva istaknuta političara – Niku Jurinčića, saveznog poslanika i Momira Kapora, potpredsjednika Skupštine SR BiH i ujedno predsjednika Upravnog odbora Fonda za obnovu Banjaluke. Imena odgovornih lica koja se pominju u vezi sa zloupotrebama u „aferi vila“ su: Sead Hadžisalihović (GP „29. novembar“), Beco Afgan („Instalater“), Kjazim Halimić („Elmont“) i Sabahudin Osmančević (Medicinski centar Banjaluka). U vezu sa ovom „mafijom“ doveden je i načelnik SUP-a SO Banjaluka Ahmet Verem. Takođe, za zloupotrebe je optužen i Meho Pirolić, direktor Direkcije za obnovu i izgradnju Banjaluke a u sprezi sa inž. Hamzalijom Sokolom, direktorom Stambenog preduzeća Banjaluka. Smjena predsjednika Skupštine opštine Banjaluka Živka Babića, koja se desila „preko noći“ maja 1971. i dovođenje na njegovo mjesto Seida Maglajlije, objašnjeni su potrebom smirivanja banjalučke javnosti zbog ove afere i drugih „naslućivanih pljački i zloupotreba“.⁶¹

Od 1. novembra 1969. do 31. decembra 1970. Fond za obnovu Banjaluke iz svih izvora prikupio je 903.553.000 dinara.⁶² Podaci prikupljeni preko Jugoslovenskog crvenog krsta, DSIP-a i preko diplomatsko-konzularnih predstavništava pokazali su da je do 23. decembra 1969. u svim vidovima iz inostranstva pristiglo 10.937.397 novih dinara pomoći.⁶³ Ovi podaci ne uključuju pomoć jugoslovenske radničke emigracije. Pomoć je pristigla iz 42 zemlje, ali je ipak ocijenjena kao mala s obzirom na posljedice i potrebe.⁶⁴ Reakcija u inostranstvu je bila slabija u odnosu na reakciju nakon skopske katastrofe. Razlozi su bili višestruki. Krajišku katastrofu je, između ostalog, u medijima zasjenio rat u Vijetnamu. Vladala je jednostrana slika da je potres pogodio jedan „provincijski“ grad a ne široku regiju. Takođe, broj žrtava je bio mali i neuporedivo manji u odnosu na Skoplje.⁶⁵ Veliki broj građana Banjaluke je neposredno nakon katastrofe bio prinuđen da prihvati ponuđene kredite kako bi obezbijedili osnovna sredstva za život. Juna 1971. godine Banjalučani su dugovali banci oko 40 milijardi starih dinara.⁶⁶

⁶¹ ARS, OK SK BL, SKJ, CK SK BiH, Priljeno: 28. 6. 1973, 1–6.

⁶² ARS, ZZBBK 1969, k. 18, a. j. 43, Skupština Opštine Banja Luka. Izvještaj o stanju radova na poslovima obnove Banja Luke i o radu Skupštine i njenih organa, 18. januar 1971, 34–35.

⁶³ AJ, 130-756, Elementarne nepogode. Državni sekretarijat za inostrane poslove. Informacija o dosadašnjoj pomoći inostranstva Bosanskoj Krajini, 1.

⁶⁴ Isto, 2–4.

⁶⁵ M. Mujanović, *n. d.*, 131–132, 143.

⁶⁶ „Banjaluka 20 mjeseci poslije zemljotresa. Koliko je devalvirao standard Banjalučana?“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 16. 6. 1971, 8.

Novčana sredstva		Pomoć u naturi radnih i drugih organizacija i građana	
Federacija	325.516.000	SR Srbija	31.666.388
SR BiH	82.636.214	SR Slovenija	7.180.000
SR Srbija	35.621.662	SR BiH	6.879.786
SR Hrvatska	30.784.744	SR Hrvatska	5.785.902
SR Makedonija	8.450.119	SR Makedonija	2.551.443
SR Slovenija	6.833.725	SR Crna Gora	399.000
SR Crna Gora	3.136.064	Svega	54.412.519
Svega	492.988.528		
Ukupna vrijednost	547.401.047 novih dinara		

Podaci Republičkog štaba za organizaciju pomoći Bosanskoj Krajini o obezbijedenim sredstvima do 31. januara 1970.⁶⁷

Do 11. marta 1970. godine, Crveni krst i DSIP su evidentirali ukupno 18.502.713 novih dinara pomoći Bosanskoj Krajini iz inostranstva. Od toga, Jugosloveni koji su boravili u inostranstvu poslali su 720.920 novih dinara.⁶⁸ Od 10. juna do 6. septembra 1970. u okviru 31 brigade, u Banjaluci je radilo preko 1.500 mladića i djevojaka u tri smjene u okviru ORA „Banjaluka 70“.⁶⁹ Zapadne države (najviše SAD, Švajcarska, Italija i SR Njemačka) slale su novac i robu petostruko veće vrijednosti od socijalističkih zemalja.⁷⁰ Poređenje strukture međunarodne pomoći nakon zemljotresa u Skoplju i Bosanskoj Krajini pokazuje da je ona gotovo isključivo bila uslovljena vladajućim političkim odnosima. U vrijeme krajiškog zemljotresa Jugoslavija se nalazila gotovo u nekoj vrsti međunarodne izolacije što je rezultiralo odsustvom većeg interesovanja za pružanje pomoći.⁷¹ Do 20. novembra 1970. u Banjaluci je sanirano ukupno 4.507 društvenih stanova. Istovremeno je saniran i znatan dio privatnog stambenog fonda. Završena su 1.534 nova stana od čega je 1.031 bilo montažnih, prizemnih stanova. Useljeno je, međutim, bilo svega 659 usljed nedovršene infrastrukture.⁷² Do kraja novembra 1970. godine, u oblasti zdravstva bila su sanirana samo tri objekta. Medicinska služba je radila u dvije školske zgrade i u 31 montažnom privremenom objektu.⁷³

⁶⁷ ARS, ZZBBK 1969, k. 16, a. j. 38, Bilten Izvršnog vijeća Skupštine SR BiH, br. 17, vanredno izdanje, Sarajevo 20. II 1970, 1–2.

⁶⁸ AJ, 130-756, Pregled primljene pomoći iz inostranstva za postradale od zemljotresa u Bosanskoj Krajini evidentirane kod Crvenog krsta i DSIP-a do 11. marta 1970, 3–4.

⁶⁹ „Završena Prva dekada ORA 'Banjaluka 70'. Brigadirima veliko hvala“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 9. 9. 1970, 1.

⁷⁰ M. Mujanović, *n. d.*, 136.

⁷¹ *Isto*, 147–148.

⁷² ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 6, Informacija Predsjedniku Izvršnog vijeća Skupštine SR BiH o dosada obavljenim radovima na obnovi Banjaluke i o osnovnom konceptu daljnje obnove i razvoja, Banjaluka 27. 11. 1970, 1.

⁷³ ARS, ZZBBK 1969, k. 1, a. j. 6, Informacija Predsjedniku Izvršnog vijeća Skupštine SR BiH o dosada obavljenim radovima na obnovi Banjaluke i o osnovnom konceptu daljnje obnove i razvoja, Banjaluka 27. 11. 1970, 4–5.

Do prve godišnjice velikog zemljotresa Banjaluku je jednom ili u više navrata posjetilo 476 domaćih i stranih novinara.⁷⁴ Narodno pozorište Bosanske Krajine, u sklopu gostovanja, organizovalo je 20 izložbi na kojima je predstavilo 1.100 fotografija porušene Krajine. Izložbe sa takvim fotografijama organizovane su u ukupno 53 zemlje. O krajiškoj tragediji su snimljeni sljedeći dokumentarni filmovi: „Zemljotres u Banjaluci“ (Filmske novosti, Beograd), „Srušeni grad“ (TV Beograd), „Zemlja i ljudi“ (TV Sarajevo), „Novembar Josipa Goričkog“ (Sutjeska film), „Djeca Bosanske Krajine“ (Sutjeska film), „Izgradnja Banjaluke“ (Bosna film), „7/2“ (Sekretarijat za informacije).⁷⁵ Jovan Spremo, banjalučki profesor istorije, slikar i kulturni radnik, napisao je roman o zemljotresu pod naslovom *Kad zemlja drhti* 1971. godine.⁷⁶ Iste godine, premijerno je prikazan igrani film inspirisan zemljotresom, pod nazivom „Dan duži od godine“. Film je snimljen u režiji i po scenariju Branimira Torija Jankovića.

U Banjaluci je 15. aprila 1970. ponovo boravio predsjednik Josip Broz. U periodu 15–18. aprila, osim Banjaluke, obišao je i Zenicu, Bugojno i Travnik. Bila je to njegova druga posjeta gradu nakon zemljotresa, a ukupno peta od 1945. godine.⁷⁷

Pitanje obnove i politička kriza

Krajiški zemljotres je u vremenu do 1974. godine izazvao političku krizu u odnosima predsjednika SIV-a Mitje Ribičića sa rukovodstvom SR BiH ali i unutar samog CK SK BiH.⁷⁸ Za sagledavanje ove krize u jugoslovenskom političkom kontekstu značajna je činjenica da je svega nekoliko mjeseci pred zemljotres izbila „cestna afera“, kada je vlada Slovenije optužila saveznu vladu za diskriminaciju ove republike prilikom raspodjele sredstava međunarodnog zajma za izgradnju puteva u Jugoslaviji. Bio je to prvi slučaj od stvaranja druge Jugoslavije da se rukovodstvo jedne republike javno suprotstavilo odluci saveznih organa vlasti. Afera je ukazivala na to da jugoslovenska federacija ide putem reforme u pravcu jačanja suverenosti republika. Slične obrise je imala i kriza u odnosima SR Hrvatske prema federaciji krajem 60-ih i početkom 70-ih godina.⁷⁹

⁷⁴ ARS, ZZBBK 1969, k. 2, a. j. 14, Informacija o radu Savjeta za informacije i dokumentaciju i Sekretarijata za informacije i dokumentaciju Skupštine opštine Banjaluka, 1.

⁷⁵ Isto, 2–3.

⁷⁶ Jovan Spremo, *Kad zemlja drhti* (Banja Luka: „Oslobođenje“ Sarajevo), 1971.

⁷⁷ AJ, 837, KPR II – 1/185. Posjeta BiH – Banja Luka, Zenica, Bugojno, Travnik 15–18. IV 1970; „Krajina je otvorena srca i raširenih ruku dočekivala najdražeg gosta. Osam susreta s Titom“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, br. 3085, god. XXXVI, Banjaluka utorak 6. maj 1980, 10–11.

⁷⁸ Dino Dupanović, „Političke posljedice zemljotresa u Bosanskoj Krajini 1969. godine“, u: *Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću. Zbornik radova*, urednik Amir Duranović (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju/Udruga za modernu povijest UMHS, 2017), 149–150.

⁷⁹ Dragan Bogetić, „Nacionalno pitanje i Jugoslavija 1945–1989“, *Istorija 20. veka*, br. 1–2, (1999), 53–54.

Prema Nacrtu zakona o učešću federacije u obnovi Bosanske Krajine, ukupan iznos je trebalo da bude 7.545 miliona dinara. Od toga, 7.268 miliona bez obaveze vraćanja i 277 miliona u vidu kredita sa rokom otplate 20 godina i godišnjom kamatnom stopom od 2%.⁸⁰ Ovakvo rješenje je razmotreno na osnovu izvještaja Komisije za procjenu štete u Banjaluci i njenoj okolini, koji je SIV prihvatio 3. juna 1970. Učešće federacije u obnovi i izgradnji trebalo je da se obezbijedi produžavanjem djelovanja važećih propisa o doprinosima kojima je federacija učestvovala u obnovi i izgradnji Skoplja.⁸¹ Ozbiljniji nagovještaji neslaganja među republičkim rukovodstvima u vezi sa obnovom Bosanske Krajine uočeni su već na samom početku 1970. godine.⁸² Mitja Ribičič je bio ključna ličnost ovog zaokreta. Otpor je pružao i predsjednik Izvršnog vijeća SR Hrvatske Dragutin Haramija, ističući da SR Hrvatska ne može više da pomaže nerazvijene republike.⁸³

Savezni poslanici iz Bosne i Hercegovine su se u pogledu pitanja obnove pozivali na relevantne političke odluke, ali i na Smjernice za izradu društvenog plana razvoja Jugoslavije za period 1971–1975. u kojima je stajalo: „Pretravanje izvora Fonda za Skoplje u izvore fonda za Banja Luku i Bosansku krajinu do restitucije štete“.⁸⁴ Delegacija predstavnika Bosanske Krajine, koju je predvodio predsjednik republičkog Izvršnog vijeća Dragutin Kosovac, posjetila je predsjednika SIV-a Mitju Ribičiča 13. jula 1970. godine. Članovi delegacije su upozorili da nedostatak sredstava i pitanje obnove „izaziva veoma nepovoljne ekonomske i političke posledice“. Sa druge strane, Ribičič je zaključio da osnovni interes federacije nije restitucija svih uništenih i oštećenih dobara „već da svojim učešćem stvara uslove za brži razvoj materijalne osnove Bosanske Krajine, koja treba da joj omogući privredni i kulturni progres“.⁸⁵ Na sastanku sa predsjednikom SIV-a 23. septembra 1970. sve republike i pokrajine osim SR BiH bile su za udio federacije u obnovi u iznosu od 4 do 5,2 milijarde.⁸⁶ Komisija za procjenu štete je 30. septembra 1970, na inicijativu Radne grupe SIV-a, umanjila iznos procijenjene štete za 31.008.000, a iznos sredstava potrebnih za restituciju umanjeno je za 175.169.000 dinara.⁸⁷

⁸⁰ AJ, 130-756, SIV, Nacrt zakona o ukupnom iznosu sredstava kojima Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija učestvuje u obnovi Bosanske Krajine, Beograd 19. juna 1970, 1.

⁸¹ Isto, 3.

⁸² D. Dupanović, *n. d.*, 157; Dženita Sarač-Rujanac, „Politički zemljotres u SR BiH nakon oktobra 1969. godine. Odnos republičkog i saveznog rukovodstva početkom 1970-ih godina“, *Historijski pogledi*, br. 2, (2019), 330.

<https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2019.2.2.322>

⁸³ D. Dupanović, *n. d.*, 163–170.

⁸⁴ AJ, 130-756, Problemi u vezi sa restitucijom štete u Bosanskoj Krajini, 5–6.

⁸⁵ AJ, 130-756, Beleška o razgovoru Predsednika SIV Mitje Ribičiča s predstavnicima Bosanske Krajine, održanom 13. jula o. g. u Kabinetu Predsednika Saveznog izvršnog veća, 1–3; „Prekjuče u Saveznom izvršnom vijeću. Razgovor s Ribičičem o obnovi Krajine“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 15. 7. 1970, 1.

⁸⁶ AJ, 130-756, Beleška sa sastanka predstavnika republičkih i pokrajinskih izvršnih veća kod Predsednika Saveznog izvršnog veća, održanog 23. IX 1970. godine, po pitanjima učešća Federacije u obnovi Bosanske Krajine, 1–2; D. Dupanović, *n. d.*, 168–169; M. Mujanović, *n. d.*, 127.

⁸⁷ AJ, 130-756, SIV, Komisija za procenu štete izazvane zemljotresom u Banja Luci i njenoj okolini. Zapisnik sa sastanka Komisije za procenu štete, održanog 30. septembra 1970, 1.

Do konačnog popuštanja bosanskohercegovačkog rukovodstva je došlo na 22. sjednici CK SK BiH krajem oktobra 1970. Razlozi popuštanja su bili političke prirode, ali se može govoriti i o objektivnim razlozima. Jedan od njih jeste i činjenica da je krajiški zemljotres bio znatno razorniji od skopskog što je otežavalo obnovu.⁸⁸ Još tokom razgovora na Brionima 26. juna 1970. godine, predsjednik Broz je sugerisao bosanskohercegovačkom rukovodstvu da je pitanje Bosanske Krajine neophodno fleksibilnije i kooperativnije riješiti kako bi se izbjegla politička kriza.⁸⁹

Savezna skupština je 22. oktobra 1970. usvojila *Zakon o učešću Federacije u obnovi Bosanske Krajine*. Član 1 Zakona je propisao da „Federacija učestvuje u otklanjanju posledica prouzrokovanih zemljotresom u Bosanskoj krajini oktobra 1969. godine sredstvima u ukupnom iznosu od 5.036.000.000 dinara“. U tom iznosu su sadržana sredstva za nadoknadu štete nastale na imovini JNA kao i 100 miliona dinara koji su dodijeljeni SR BiH iz rezervnog fonda federacije. Od predviđenih sredstava, 4.099 miliona je trebalo biti dodijeljeno bez obaveze vraćanja, a 937 miliona u vidu kredita sa rokom vraćanja 25 godina i kamatnom stopom od 2% godišnje.⁹⁰ Banjalučka štampa je izražavala nezadovoljstvo usljed umanjivanja sredstava za obnovu.⁹¹ Predložena pomoć za obnovu Skoplja iznosila je 400 milijardi dinara (oko 533 miliona dolara) i bila je dodijeljena u periodu 1963–1970. godine. Bosanska Krajina je dobila 5,2 milijarde novih dinara (oko 415 miliona dolara) za period 1970–1975. Ipak, ova dva iznosa nije moguće nominalno porediti iz više razloga. Razlike u odnosu jugoslovenskog političkog vrha prema pitanju obnove Skoplja i Bosanske Krajine treba tražiti i u činjenici da se u prvom slučaju radilo o porušenom gusto naseljenom glavnom gradu republike koja je svoj nastanak dugovala upravo komunističkom režimu nakon 1945. godine.⁹²

Prve korake nakon krajiškog zemljotresa u pogledu urbanističke problematike načinila je grupa urbanističkih i drugih stručnjaka iz većih jugoslovenskih centara.⁹³ Pored razmatranja novih lokacija za privredne, zdravstvene, školske i druge objekte, novu sliku Banjaluke su najavljivala razmatranja izgradnje čitavih novih naselja.⁹⁴ Skupština opštine Banjaluka je na sjednici 5. februara 1970. donijela Odluku o osnivanju Fonda za obnovu Banjaluke.⁹⁵

---

⁸⁸ D. Dupanović, *n. d.*, 174–177.

⁸⁹ Dž. Sarač-Rujanac, *n. d.*, 339; Husnija Kamberović, *Džemal Bijedić. Politička biografija* (Sarajevo: Udruženje za modernu historiju UMHS, 2017), 113.

⁹⁰ AJ, 130-756, Savezna skupština, Predlog zakona o učešću federacije u obnovi Bosanske krajine sa predlogom da se donese po hitnom postupku, Beograd oktobra 1970. godine, 1–2.

⁹¹ „Prekjuče u Saveznoj skupštini usvojene sistemske mjere. 5,18 milijardi za obnovu“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 24. 10. 1970, 3.

⁹² M. Mujanović, *n. d.*, 143–145.

⁹³ ARS, ZZBBK 1969, k. 21, a. j. 71, Uvodno izlaganje povodom razmatranja osnove za izradu programa obnove i razvoja banjalučke opštine (podnešeno na sjednici Skupštine opštine 21. III 1970), Banja Luka 21. III 1970, 19–20.

⁹⁴ Isto, 21.

⁹⁵ ARS, SO BL, Odluka o osnivanju Fonda za obnovu Banja Luke, Banja Luka 5. II 1970, 131–133.

Obnova grada otpočela je svečanim polaganjem kamena temeljca za izgradnju veće stambene zgrade u naselju „Borik“ 1. aprila 1970. godine. Kamen temeljac je položio Dragutin Kosovac, predsjednik Izvršnog vijeća SR BiH.⁹⁶ U periodu od 1969. do 31. decembra 1975, ukupan priliv sredstava u Fond za obnovu Banjaluke iznosio je 6.081.952.000 dinara. Od tog iznosa, najveću sumu je činio doprinos Bosanskoj Krajini bez obaveze vraćanja sa porezom – 4.307.036.000 dinara.⁹⁷ U periodu 1969–1975. godine odobrena su sredstva Fonda za obnovu Banjaluke za realizaciju ukupno 95 sanacionih programa, programa razvoja i rekonstrukcije u oblasti privrede. Do kraja 1975. godine, potpuno je završen 61 program.⁹⁸ Za realizaciju radova u komunalnoj oblasti odobreno je 447,5 miliona dinara od čega je sa 31. decembrom 1975. realizovano 292,1 milion dinara.⁹⁹ U periodu 1970–1975. sanirani su objekti iz oblasti školstva, izvršena je sanacija objekata kulture i kulturno-istorijskih spomenika i objekata iz oblasti fizičke kulture i sporta. U 1975. godini započela je izgradnja novog Medicinskog centra.¹⁰⁰ Problem privremenog smještaja stanovništva nije bio u potpunosti riješen godinama nakon zemljotresa. Dana 31. januara 1975. godine, na području grada još uvijek je 921 porodica bila smještena u 98 stambenih baraka i osam autoprikolica.¹⁰¹ Najveći zamah izgradnje bio je neposredno nakon zemljotresa kada su u njoj učestvovala i sredstva šire društvene zajednice. Samo 1971. godine bilo je izgrađeno 2.549 stanova, a u periodu 1971–1975. 10.203 stana.¹⁰² Federacija je početkom 1976. godine izmirila svoje obaveze prema Bosanskoj Krajini i obustavila uplaćivanje doprinosa za obnovu.¹⁰³

Neslaganja u pogledu načina obnove Bosanske Krajine imala su i svoj politički epilog u vidu osude i marginalizacije nekoliko starijih bosanskohercegovačkih funkcionera. Politički obračun partijskog vrha SK BiH sa starim kadrovima, Osmanom Karabegovićem i Avdom Humom, tekao je paralelno sa uklanjanjem srpskih liberala. Početak tog sukoba se može pratiti od kraja 1971. godine, mada se pojačao od sredine naredne godine.¹⁰⁴ Obojica su odmah nakon zemljotresa, 2. novembra 1969, upozoravali na to da ne treba širiti iluzije o

---

⁹⁶ „Svečanost u „Boriku“. Položen kamen temeljac“, *Glas. List Socijalističkog saveza radnog naroda*, 4. 4. 1970, 2.

⁹⁷ ARS, Opštinski komitet SK Banjaluka (OK SK BL), Fond za obnovu Banjaluke Banja Luka. Izvještaj o poslovanju i završni račun Fonda za obnovu Banjaluke za 1975. godinu, Banjaluka marta 1976, 9–10.

⁹⁸ Isto, 14–15.

⁹⁹ Isto, 29–30.

¹⁰⁰ Isto, 31–44.

¹⁰¹ ARS, OK SK BL, SR BiH. Skupština opštine Banja Luka, Informacija o stanju privremenog smještaja stanovništva u B. Luci, 1.

¹⁰² AGUGBL, SO BL, k. 2110-204 i 205. sjednica Izvršnog odbora, 1986, Informacija o mogućnostima i uslovima usmjeravanja i organizovanja individualne stambene izgradnje, Banjaluka decembar 1985, 3–7.

¹⁰³ ARS, OK SK BL, Sprovođenje zaključaka devete sjednice Predsjedništva CK SK BiH koji se odnose na ostvarivanje kadrovske politike, investicija i koordinacije i načina rada rukovodstava u banjalučkoj komuni, Banjaluka aprila 1976. godine, 11.

¹⁰⁴ H. Kamberović, *n. d.*, 229–230.

brzoj normalizaciji i izražavali su strah da bi dotadašnja solidarnost sa Bosanskom Krajinom mogla biti prekinuta. Karabegović je, kao Banjalučanin, jedini iz Bosne i Hercegovine nastavio da vrši pritisak na saveznu vladu ne prihvatajući postignuti kompromis i umanjivanje sredstava za obnovu.¹⁰⁵ Na 44. sjednici CK SK BiH, Karabegović je iznio teške optužbe na račun Hamdije Pozderca, tadašnjeg predsjednika Skupštine Bosne i Hercegovine, tvrdeći da nije dosljedno zastupao interese Bosanske Krajine iz koje je i sam poticao.¹⁰⁶ Jedina osoba koja je bila bliska stavovima Osmana Karabegovića bio je Hajro Kapetanović. Kao Krajišnik koji je jedno vrijeme obavljao funkciju sekretara Oblasnog komiteta KP BiH za Banjalučku oblast, Kapetanović se nije lako mirio sa tim da se sa Banjalukom ne postupa kao sa Skopljem. Savezni premijer Džemal Bijedić je odbacivao Karabegovićeve teze o obnovi Bosanske Krajine, kao i tvrdnje da se zemlja nalazi na putu konfederalizacije. Čedo Kapor je u jednom razgovoru objavljenom, na njegovo insistiranje, nakon njegove smrti izjavio da je novi kadar bio spreman na sve kako bi se eliminisali stari političari koji su mogli pokvariti njihove planove.¹⁰⁷

Početak septembra 1974, CK SK BiH je, opširno analizirajući političko djelovanje četvorice bosanskohercegovačkih funkcionera, ocijenio „da je riječ o svjesnom i dogovorenom djelovanju grupe, da nisu u pitanju 'razlike u mišljenjima', kako to pokušavaju dokazati, već njihova politička akcija usmjerena protiv politike Saveza komunista. Time su se Karabegović i Humo, objektivno, našli u sprezi sa dogmatsko-birokratskim i centralističko-hegemonističkim snagama. Na sličan način se ponašao i postupao i Hajro Kapetanović“.¹⁰⁸ U istoj ocjeni, za Čedu Kapora je izneseno da već duže vremena „djeluje sa unitarističko-centralističkih pozicija“. Tvrdi se da se suprotstavljao osnivanju Akademije nauka BiH, televizijskog studija itd.¹⁰⁹ Političke osude četvorice starih funkcionera, rođenih od 1911. do 1917. godine, mogu se posmatrati u kontekstu promijena koje je donio 4. kongres SK BiH 1965. godine u pogledu smjene značajnog broja rukovodilaca iz prve, partizanske generacije.¹¹⁰ Podmlađeno rukovodstvo se tako izborilo sa moralnim kapitalom starih kadrova koji su podgrijavali bojazan od konfederalizma. Odlučujuća uloga u

---

¹⁰⁵ D. Dupanović, *n. d.*, 180–181, 186. Avdo Humo je na vanrednoj sjednici 2. novembra 1969. upozoravao na izmijenjene političke okolnosti od onih u vrijeme zemljotresa u Skoplju. „Aktuelna je žilava borba za većom ekonomskom samostalnošću pri čemu se odvija uporna borba za odvajanje sredstava za druge, sem onih najnužnijih“, rekao je tom prilikom. Dž. Sarač-Rujanac, *n. d.*, 328.

¹⁰⁶ D. Dupanović, *n. d.*, 183.

¹⁰⁷ *Isto*, 184–185, 191; H. Kamberović, *n. d.*, 230–232.

¹⁰⁸ AJ, 837, KPR II – 4 – a/105, 11. X 1972, 11. XI 1974, Pisma i informacije u vezi sa političkim delovanjem Osmana Karabegovića, Avde Hume, Hajre Kapetanovića i Čede Kapora i merama preduzetim od strane SK BiH, Centralni komitet Saveza komunista Bosne i Hercegovine. Predsjedništvo, Informacija o ostvarivanju Zaključaka 49. sjednice Centralnog komiteta Saveza komunista Bosne i Hercegovine u vezi sa političkim djelovanjem Osmana Karabegovića, Avde Hume, Hajre Kapetanovića i Čede Kapora, Sarajevo, 2. septembra 1974. godine, 9–10.

¹⁰⁹ *Isto*, 14–15.

¹¹⁰ Dž. Sarač-Rujanac, *n. d.*, 324.

ovom sukobu pripadala je Branku Mikuliću, a njihovo zalaganje za potpunije učešće federacije u obnovi porušene Bosanske Krajine moglo je samo da bude razlog više za njihovu osudu.¹¹¹ Upravo je Branko Mikulić, kao predsjednik CK SK BiH, učestvovao u definisanju i pružao snažnu podršku izgradnji republičkih institucija i raznih projekata, među kojima je bila i Akademija nauka i umjetnosti BiH, kao i proklamovanju muslimanske nacije od strane Partije 1968. i 1969. godine.¹¹²

Zaključak

Katastrofalan zemljotres koji je pogodio Banjaluku i Bosansku Krajinu (20% teritorije SR BiH) 1969. nanio je velike materijalne gubitke na prostoru na kome je živjelo preko 750.000 stanovnika u 803 naseljena mjesta. Mali broj poginulih je bio rezultat spleta srećnih okolnosti i opreza lokalnih organa vlasti. Ukupna procijenjena šteta na cijelom području zahvaćenom zemljotresom iznosila je 7.150 miliona dinara. Život u vanrednim okolnostima je bio obilježen novim nepogodama (dodatni potresi, snijeg, poplave, pogoršane zdravstvene prilike), nedostatkom finansijskih sredstava, odlaskom i evakuacijom stanovništva, odlaskom stručnih kadrova iz zdravstva i privrede itd. Pristizala je pomoć šire zajednice, a reakcija u inostranstvu je bila slabija u odnosu na reakciju nakon skopske katastrofe. Međunarodna pomoć je gotovo isključivo bila uslovljena vladajućim političkim odnosima. Obnova je znatno proširila Banjaluku i izmijenila njen izgled. Pitanje obnove je u narednim godinama bilo dio političke krize u odnosima predsjednika SIV-a Mitje Ribičića sa rukovodstvom SR BiH ali i unutar samog CK SK BiH. Bosanskohercegovačko rukovodstvo je pristalo na umanjenje predviđenog iznosa za obnovu za jednu trećinu kako bi se izbjegla veća politička kriza. Unutar SR BiH, kriza je iskorištena kako bi se uklonili stari kadrovi koji su podgrijevali bojazan od tekuće konfederalizacije Jugoslavije. Tako je otvoren put novom, mlađem rukovodstvu koje je radilo na jačanju državnosti Bosne i Hercegovine.

---

¹¹¹ Dženita Sarač-Rujanac, *Branko Mikulić. Politička biografija 1965–1989*. (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu –Institut za historiju, 2020), 404. Srpski intelektualac, Banjalučanin Nikola Koļjević, koji je u Sarajevu boravio od 1963, smatrao je da je već tada u kulturnoj sferi bilo jasnih znakova koji su ukazivali na pokušaj objedinjavanja Bosne izvan jugoslovenskog kulturnog konteksta i stvaranja nove nacije. Ustav iz 1974. ocijenio je kao „feudalizaciju jugoslovenskog društva“, početak vremena razočaranja i povećane represije nad pojedincima a naročito nad intelektualcima. Никола Коļевић, *Стваранье Републике Српске. Дневник 1993–1995. Књига I* (Београд: ЈП Службени гласник, ЈУ Службени гласник Републике Српске), 2008, 46–48.

¹¹² Dž. Sarač-Rujanac, *Branko Mikulić*, 230–232, 345–359.

REFERENCE

- Bogetić, Dragan. „Nacionalno pitanje i Jugoslavija 1945–1989“. *Istorija 20. veka*, br. 1–2, (1999), 41–76.
- Dupanović, Dino. „Političke posljedice zemljotresa u Bosanskoj Krajini 1969. godine“. U: *Poplava, zemljotres, smog: Prilozi ekohistoriji Bosne i Hercegovine u 20. stoljeću. Zbornik radova*. Urednik Amir Duranović, 149–194. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju UMHIS, 2017.
- Grupa autora. *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945–1985, Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.
- Kamberović, Husnija. *Džemal Bijedić. Politička biografija*. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju UMHIS, 2017.
- Koljević, Nikola. *Stvaranje Republike Srpske. Dnevnik 1993–1995. Knjiga I*. Beograd: JP Službeni glasnik, JU Službeni glasnik Republike Srpske, 2008.
- Kuzmanović, Rajko. *Banjalučko školstvo u zemljotresu (Prilog istoriji školstva)*. Banja Luka: „Glas“, 1986.
- Mujanović, Mihađ. *I zemlja se potrese. Odjek zemljotresa u Skoplju 1963. godine i Bosanskoj krajini 1969. godine*. Sarajevo: Udruženje za modernu historiju UMHIS, 2019.
- Nikolić, Goran. *Ekonomija svakodnevice*. Beograd: Stubovi kulture, 2010.
- Ravlić, Aleksandar Aco. *Banjaluka, naponi i radosti*. Banjaluka: Institut za istoriju, NIGRO „Glas“, 1985.
- Sarač-Rujanac, Dženita. *Branko Mikulić. Politička biografija 1965–1989*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2020.
- Sarač-Rujanac, Dženita. „Politički zemljotres u SR BiH nakon oktobra 1969. godine. Odnos republičkog i saveznog rukovodstva početkom 1970-ih godina“. *Historijski pogledi*, br. 2, (2019), 322–344. DOI: 10.52259/historijskipogledi.2019.2.2.322
- Spremo, Jovan. *Kad zemlja drhti*. Banja Luka: „Oslobođenje“ Sarajevo, 1971.
- Trkulja, Drago. *Zemljotresi banjalučkog regiona*. Banja Luka: Zavod za izgradnju Banja Luka, 2009.
- Vukliš, Vladan. „Banjaluka, istorija između katastrofa“. *Zemljotres u Banjaluci 1969: solidarnost, obnova i izgradnja. Katalog izložbe/Earthquake in Banjaluka 1969: solidarity, recovery and development. Exhibition catalog*. Banjaluka: Arhiv Republike Srpske, Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske, Udruženje arhivskih radnika Republike Srpske, 2019.

NIKOLA OŽEGOVIĆ, PhD, Senior Teaching Assistant
Faculty of Philosophy, University of Banja Luka
Banja Luka, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina
nikola.ozegovic@ff.unibl.org

EARTHQUAKE IN BANJA LUKA AND BOSNIAN KRAJINA IN 1969

Summary

Banja Luka and 14 other municipalities of Bosnian Krajina (western Bosnia and Herzegovina) were hit by a series of strong earthquakes on October 26 and 27, 1969. The quake area had a population of over 750,000 in 803 settlements. The total estimated damage in the entire area affected by the earthquake amounted to 7,150 million dinars and there were also human losses. Assistance to the affected area came from all over the country and from abroad. Western countries (mostly the USA, Switzerland, Italy and FR Germany) sent money and goods of five times higher value than the socialist countries. The structure of international aid shows that it was almost exclusively conditioned by the prevailing political relations. Until 1974, the question of the amount of financial resources needed for reconstruction caused a political crisis in the relations between the Prime Minister Mitja Ribičič and the leadership of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, but also within the League of Communists of Bosnia and Herzegovina, where important personnel changes took place. Under pressure from the Yugoslav President Josip Broz Tito, Bosnia and Herzegovina's leadership has agreed to reduce the funds originally earmarked for reconstruction by one-third. This was opposed by old wartime communist cadre. This served the new, young leadership to remove Osman Karabegović, Avdo Humo, Hajro Kapetanović and Čedo Kapor from the political life. These officials opposed the confederalization of Yugoslavia and the strengthening of the statehood of the republics, which was insisted on by the new leadership, led by Branko Mikulić. The greatest intensity of reconstruction was immediately after the earthquake. At the beginning of 1976, the state settled its obligations to Bosnian Krajina.

KEYWORDS: Banja Luka, Bosnian Krajina, Earthquake, Aid, Reconstruction, Political Crisis